

Dějepis pro zvědavé

Nová badatelská učebnice dějepisu představuje revoluci ve výuce historie

PETR ZÍDEK

Tým Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů vedený Jaroslavem Pinkasem připravil pro nakladatelství Fraus publikaci *Soudobé dějiny. Badatelská učebnice dějepisu pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Zabývá se 20. stoletím a učí žáky o dějinách přemýšlet.

Ačkoli výjimky existují, český školní dějepis je většinou stále v zajetí přístupů z 19. století. Učitelé či učitelky vyprávějí žákům a žačkám, co se v minulosti stalo, a ti jsou pak hodnoceni podle toho, jak dobře si dokázali autoritativní výklad zapamatovat a jak ho umějí reprodukovat. Hodnotící testy bývají zaměřeny na znalost fakt, která jsou v rámci výkladu považována za podstatná.

O tom, že to jde i jinak, svědčí nová *Badatelská učebnice dějepisu* pro 9. třídy, kterou připravil kolektiv pracovníků ÚSTR vedený Jaroslavem Pinkasem. Vychází z konceptu historické gramotnosti, který nezahrnuje znalost dat slavných bitev či narození a úmrtí významných osobností, ale především schopnost pracovat s historickými prameny (zdroji) a aplikovat při tom kritické postupy historického myšlení. Žáci se tak neučí primárně znát historická

<p>2 Jak Masaryk a Thun vnímají rakouskou monarchii na začátku války? V čem se jejich postoje shodují? V čem se odlišují?</p> <p>ZDROJ 2 617 202</p>	
 <p>Masaryk a Thun v roce 1914 Veliké bouřní (1918), 2013</p> <p>Moje království tady bylo vždycky, vaše monarchie přišla a může zas odejít.</p> <p>Ukázka zachycuje rozhovor mezi místopředsedou Thunem (nejvyšší státní rakouský úředník v Čechách) a Tomášem Garrigueem Masarykem. Oba se skutečně setkali v roce 1914, než Masaryk odešel do exilu, podrobný obsah jejich rozhovoru ovšem není znám. Jde o fikci, která ale poměrně věrně odráží, co o těchto mužích dnes víme.</p>	
<p>ZDROJ 3</p> <p>Diktát pro školy z roku 1917</p> <p>Výživa za světové války</p> <p>Za světové války nebylo možno zásobovat obyvatelstvo obvyklým způsobem jako za dob míru, neboť k nám byl úplně znemožněn dovoz životních potřeb z cizozemska. Neobyčejně velkou spotřebu potravin bylo nutno krýt jen z domácí sklizeně. Aby bylo zabráněno nedostatku potravin, bylo u nás vydáno dobře promyšlené nařízení o zásobování obyvatelstva moukou a chlebem. Každý obdržel chléb a mlýnské výrobky jen na výkazní lístky. Všude obyvatelstvo projevilo smysl pro šetrnost. Zbytečné nikdo se nepřefycoval, což bylo dříve u mnohých zvykem. Vymizelo též plýtvání potravin.</p>	<p>3 Prohlédni si zdroj 4. Kam píšeš děti otci? Co mu píšeš? Pokus se vysvětlit význam obrázku. Srovnaj obsah pohlednice s diktátem (zdroj 3).</p>
<p>ZDROJ 4</p> <p>Ohly tatinku! My Vás trivichrat přordranjem a so máime hlad s bohovny chleba na ty den to je málo vaše otci B. S. P. B.</p> <p>San Franc. Hartny K. J. Bankovnyjam 4 zug. I. 14. Felpost 424.</p>	 <p>Válečná pohlednice</p>
	15

fakta, ale přemýšlet o minulosti v historických souvislostech.

NENÍ JEDEN VÝKLAD DĚJIN

Autoři vycházejí z představy, považované ještě dnes v mnoha kruzích za svatokrádežnou, že pohledy na dějiny

jsou vždy pluralitní, a tedy i konfliktní. Místo jednoho závazného výkladu učí žáky chápat různé perspektivy a jejich střety. Ukazují také, že obrazy minulosti nejsou nic jednou provždy daného, a snaží se studentům vštípit zásady historické práce s prameny i pamětníky.

Co se o minulosti (ne)dozvídáme od pamětníků?

Přisloučníci jednotky Lidových milicí v n. p. JAWA Týnec nad Sázavou pořádají časté besedy s dětmi ze základních škol na okrese Benešov (1986, dobový text).

Neznámější scénu besedy s pamětníkem v populární kultuře najdeme ve filmu *Peříšky* (1999).

Jak by podle vás měli vypadat ideální pamětník nebo pamětnice, kteří vás navštíví ve škole? Měli by zažít významné události – třeba komunistické vězení, 17. listopad na Národní třídě nebo pomáhat jako dobrovolníci při tisícileté povodni v roce 2002? Historická věda dlouhá léta přistupovala k pamětníkům s nedůvěrou. Jejich vzpomínky byly příliš subjektivní a „nevědecké“ na to, aby se podle nich mohla psát velká historie. Způsob, jak lidé rozumí historických událostem a jak na ně vzpomínají, je ale nenahraditelným zdrojem historického poznání zejména v situaci, kdy chybí jiné prameny. V dřívějších letech bylo běžné, že vybraní pamětníci ve školách potvrzovali pravdivost příběhů, které se psaly v učebnicích. Pamětníci ale mohou příběhy v učebnicích doplnit, nebo dokonce zpochybnit. Paměť jednotlivce nebo skupiny (třeba paměť rodiny nebo národa) se s historií navzájem ovlivňují. Vy máte možnost najít si své vlastní pamětníky a pamětnice a svá vlastní témata, která s jejich využitím budete zkoumat. I vy můžete „psát dějiny“. Podstatné je, abyste uměli vzpomínky posuzovat kriticky jako každý jiný historický pramen a poradit si se situací, kdy pamětníci nebudou mít stejný pohled na jednu věc – třeba na téma svobody.

Při práci s pamětnickým svědectvím popisujeme, zkoumáme, vysvětlujeme, reflektujeme:

Kde pátrat po pramenech?

Příběh každého člověka je zajímavý a významný. Pamětníkem se mohou stát rodiče, prarodiče, sousedé a sousedky, známi i vaši vyučující. Díky digitálním technologiím můžeme využít rozsáhlé digitální archivy vzpomínek lidí, kteří už zemřeli – například *Paměť národa*, *Paměť žen*, *Paměť Romů* nebo USC Shoah Foundation. Výhodou pátrání v nedávnej historii školy je množství pramenů, které mohou sloužit k porovnání vzpomínek pamětníků, například staré učebnice a sešity nebo školní kroniky. Některé archivy dokonce nabízejí digitalizované kroniky, například Státní oblastní archiv v Třeboni.

90

Velkou předností učebnice je její hybridnost, tedy možnost propojení s digitálními zdroji prostřednictvím internetové stránky www.skolasnadhledem.cz. Autoři kladou důraz na nová média a proměnu historických pramenů, k níž ve 20. a 21. století došlo. Značný prostor věnují propagandě a možnostem manipulace s prameny: v tomto ohledu učebnice zvyšuje nejen historickou, ale i mediální gramotnost.

Učebnice nekončí tak, jak to bývá obvyklé, pádem komunismu ve východní Evropě na přelomu osmdesátých a devadesátých let

minulého století, ale pokračuje až do současnosti, přičemž i v minulosti vyzdvihuje témata, která jsou dnes neaktuálnější (migrace, soužití s arabským světem, sjednocování Evropy a války na její periférii, životní prostředí). Dějiny také nejsou uměle rozdělovány na české a světové: české jsou vždy prezentovány v kontextu evropských či světových.

MÍRA ZKRATKY

U každé učebnice je otázkou, jaká míra zjednodušení je únosná. Jinými slovy, kolik potřebujeme znát fakt,

abychom o problému mohli vést relevantní diskusi. Jednotlivé kapitoly *Badatelské učebnice* jsou uvedeny lapidárními shrnutími, která jsou většinou hutná a výstižná, i když právě míra zkratky je někdy diskutabilní. Učebnice např. začíná kapitolou o důsledcích první světové války, ale nikde nepadne slovo o jejích příčinách. Dále

pak třeba kapitola o výstavbě socialismu v Sovětském svazu začíná větou: „V roce 1917 proběhla v Rusku revoluce, která, po několika letech kruté občanské války, vyústila v roce 1922 ve vznik Svazu sovětských socialistických republik.“ Měli autoři na mysli únorovou revoluci, nebo říjnovou? A byla ta říjnová opravdu revolucí, nebo spíše převratem? Podobné otázky by bylo možné klást i nad jinými částmi textu. V učebnici, která chce podnítit diskuse o dějinách, je však nelze považovat za handicap.

Doufáme, že nakladatelství Fraus brzy vydá ucelenou řadu badatelských učebnic, jež pokryje i starší dějiny. Vytvořit takové dílo pro období antiky nebo raného středověku, pro která máme oproti 20. století jen střípkové pramenů a letitá schémata, do nichž je zasazujeme, bude zřejmě ještě větší autorská výzva. Ale pokud chce někdo provést vážnou reformu dějepisné výuky na základních a středních školách, bez podobných učebnic se neobejde.